

Een gedicht over de St-Michielsabdij te Antwerpen van omstreeks 1500.

In het archief van Averbode wordt een afschrift uit de XVIe eeuw bewaard van een gedicht waarin de lotgevallen van de Antwerpse Sint-Michielsabdij bezongen worden ¹⁾. De onbekende schrijver van het gedicht wilde, met de nadruk op de stichting van de Sint-Michielsabdij, een overzicht geven van de eerste vijfhonderd jaren geschiedenis van de befaamde Antwerpse abdij. In feite komt dit neer op een chronologische opsomming van de abten, die achtereenvolgens de Sint-Michielsabdij administreerden. Vanaf de ambtsperiode van prelaat Jan Fierkens († 1476) worden de gegevens uitgebreider en nauwkeuriger. De schrijver verwerkte dan het feitenmateriaal, dat vrij recent was of waarvan hijzelf getuige was geweest. Aldus vermeldt hij enkele interessante gebeurtenissen uit de tijd van de prelaten Jan Robyns († 1486), Jan van Weerd († 1499) en Jakob Elsacker († 1505). De schrijver heeft zijn historisch overzicht, in dichtvorm, voltooid tijdens het abbatiaat van Jakob Elsacker, die van 1499 tot 1505 de Antwerpse Sint-Michielsabdij administreerde ²⁾. Dit laat ons toe de totstandkoming van het gedicht rond het jaar 1500 te situeren.

¹⁾ Vgl. Averbode, Archief van de Abdij, sectie I, reg. 14, fol. 4r^r-5r^o. S. Joris († 1890), de voormalige archivaris en bibliothekaris van Averbode, nam omstreeks 1865 een afschrift van de tekst, onder de titel: *Series abbatum S. Michaelis Antverpie metricae descripta* (Averbode, Archief van de Abdij, sectie IV, hs. 50, fol. 1r^o-2r^o).

²⁾ In vers 88 van het gedicht wordt uitdrukkelijk gezegd: *Elsacker Jacobus modo iure gubernans*. Abt Jakob van Elsacker overleed te Averbode op 26 september 1505. Op die dag wordt hij herdacht in het *necrologium* van deze abdij: [*Commemoratio*] *domini Jacobi de Elsacker abbatis monasterii sancti Michaelis Antwerpiensis qui hic in Averbodio decessit anno 1505, feria VI^a hora VIII^a noctis*. (Averbode, Archief van de Abdij, I, reg. 107, fol. 69r^o). Vgl. R. VAN WAFFELGHEM, *Liste chronologique des abbés des monastères belges de l'ordre de Prémontré*, in *An. Praem.*, XIII, 1937, blz. 22. De tekst van zijn graf-schrift bleef bewaard te Averbode, Archief van de Abdij, I, reg. 14, fol. 12v^o. Hij werd uitgegeven door A. SANDERUS, *Chorographia sacra coenobii S. Michaelis Antverpiae*. (*Chorographia sacra Brabantiae*), Brussel, 1659, blz. 17; C. HUGO, *Sacri et canonici Ordinis Praemonstratensis annales*, II, Nancy, 1736, kol. 259; *Opschriften der abdy van S. Michiel* (*Verzameling der graf- en gedenkschriften van de provincie Antwerpen*, dl IV), Antwerpen, 1859, blz. 80. Het hogervermeld reg. 14 (fol. 12v^o) uit het abdijsarchief van Averbode vermeldt ook het graf-schrift van abt Jakob Embrechts († 1514). Van prelaat Stephanus van Thienen († 1519) beweert A. SANDERUS, *op. cit.*, blz. 17: *Memoriam sepulturae nullam habet*. Reg. 14, fol. 12v^o deelt volgend *epitaphium* mede: *Stephanus de Thenis Hoegstratanus abbas obijt anno XV° XIX° feria quarta nona die novembris infra octavam et nonam horas ante meridiem postquam XVI septimanis iacuit in lecto*.

De integrale tekst bleef tot nu toe onuitgegeven. De verzen 3-15 werden in 1659 door Antonius Sanderus gepubliceerd ³⁾. Deze geschiedschrijver verklaart dat de versregels ontleend werden aan een perka-menten handschrift, dat in het kloosterarchief van de Sint-Michielsabdij bewaard werd. Te Averbode werd de tekst van het gedicht gekopieerd in het *Rapiarium tercium abbatis*, dat tussen 1524 en 1530 werd aangelegd. Uit het feit dat het gedicht de folio's 4r^o-5r^o van het register inneemt, mag men besluiten dat het afschrift kort na 1524 genomen werd. Gezien de Sint-Michielsabdij het moederklooster van Averbode was, lag het voor de hand dat men te Averbode een speciale belangstelling toonde voor geschriften, die betrekking hadden op de moederabdij.

T.J. GERITS, O. Praem.

Abdijstraat, 1 Averbode (Belg.).

BIJLAGE

Antwerpie monasterium sancti Micaelis quando erat erectum et nomina abbatum

- 1 Que sunt sacra domus huius primordia fausta
cum patrum serie, Deus alme, retexere presta.
Hic Martis fanum quondam fuit arma tenentis,
Idola dum coluit Antwerpia, sed miseratus
- 5 Abstulit errorem Xpistus, Micaele ministro,
Luciferum celis hunc Martem trusit acerbum
Angelus ille pacis et celi satrapa fortis
Purgans delubra, locus intitulatur ab illo.
Sic ubi grassatur Tancelmi virus in urbe
- 10 Sauciat ac hominum vesano dogmate mentes
Fortior insurgit NORBERTUS, vir venerandus,
Premonstratensis pater, ordinis auctor et ipse
Secum conducta fratrum turba duodena,
Moribus, exemplis, verbo, virtutibus almis
- 15 Sanat, sanctificat populos, hostemque repellit ⁴⁾

³⁾ A. SANDERUS, *op. cit.*, blz. 6 en 7.

⁴⁾ Over de persoon en het optreden van Tanchelm raadplege men o.m. : W. MOHR, *Tanchelm von Antwerpen. Eine nochmalige Ueberprüfung der Quellenfrage*, in *Annales Universitatis Saraviensis. Phil.-Lettres*, III, 1954, blz. 234-247; E. WERNER, *Pauperes*

- Victus, confusus et turpiter exulat ille,
 Tante molis opus Micael virtute superna
 Nunc Tibi commissum benedic, defende, guberna.
 Instruxit fratres, Domino servire docebat
 20 Norbertus. Presul Ma(g)deburgi post fuit urbis.
 Tunc cenobite quibus est communio vite
 Hic remanent et tuta sibimet claustra reponunt
 Ut premonstrarat Virgo sub vestibus albis ⁵⁾
 Virginis ast intrant ex illis octo sacellum
 25 Non procul inde situm, rerum sibi parte recepta,
 Quam tenet in presens ibi clerus canonicalis
 Inter utrosque igitur amor integer extet in evum.
 Jam superest seriem quoque tempora pandere Patrum.
 Primus quindenis WALMANDUS ⁶⁾ preluit annis,
 30 Anno milleno centeno ter quoque deno
 Et simul octavo placida qui morte quievit.
 Bis denisque tribus EMELINUS ⁷⁾, ALARDUS ⁸⁾ et uno
 TIBALDUSQUE ⁹⁾ novem, post hunc denis quoque septem
 RICHARDUS ¹⁰⁾, cedit WALTERO ¹¹⁾ nomine Strijpen

Christi. Studien zu sozial-religiösen Bewegungen im Zeitalter des Reformpapsttums, Leipzig, 1956, blz. 190-197, 205-207; J.-M. DE SMET, *De monnik Tanchelm en de Utrechtse bisschopszetel in 1112-1114*, in *Scrinium Lovaniense*, Leuven, 1961, blz. 207-234. De oudere literatuur vindt men in deze studies verwerkt. (Nota redactionis: E. WERNER, *Messianische Bewegungen im Mittelalter* in *Zeitschrift für Geschichtswissenschaft*, X, 1962, blz. 386-391; H. GRUNDMANN, *Ketzergeschichte des Mittelalters* in *Die Kirche in ihrer Geschichte. Ein Handbuch*. Hrsg. von Kurt Dietrich SCHMIDT und Ernst WOLF, Göttingen, 1963, blz. 16-18; N. COHN, *The Pursuit of the Millennium*, Londen, 1957, blz. 379; W. NEUSS-F. OEDIGER, *Geschichte des Erzbistums Köln*, Band I, Keulen, 1964, blz. 205).

⁵⁾ In heel wat geschriften, die de Ordestraditie menen weer te geven, wordt de figuur van O.-L.-Vrouw met het wit ordeshabijt verbonden. Deze legende lag aan de basis van verscheidene gedichten en traktaten. Vgl. *Acta sanctorum Junii*, I, Antwerpen, 1695, blz. 860-861. Ook voor de beeldende kunsten, voornamelijk voor de schilderkunst, vormde deze legende een rijke bron van inspiratie.

⁶⁾ Abt Waltmann administreerde de abdij van Sint-Michiels van ca. 1124 tot aan zijn overlijden op 15/16 mei 1138. Vgl. R. VAN WAEFELGHEM, *art. cit.*, blz. 19.

⁷⁾ Abt Emelinus overleed op 29 september 1161. Vgl. R. VAN WAEFELGHEM, *art. cit.*, blz. 19.

⁸⁾ Abt Alardus leidde zijn abdij nauwelijks een jaar. Hij overleed op 1 september 1162. R. VAN WAEFELGHEM, *loc. cit.*

⁹⁾ Abt Tibaldus resigneerde in 1171. Vgl. R. VAN WAEFELGHEM, *loc. cit.*

¹⁰⁾ Abt Richardus administreerde zijn abdij van 1171/1172 tot 1189. Vgl. R. VAN WAEFELGHEM, *loc. cit.*

¹¹⁾ Abt Walter van Strypen was met de leiding van zijn abdij gelast van 1189 tot aan zijn overlijden op 9 november 1192. Vgl. R. VAN WAEFELGHEM, *loc. cit.*

- 35 Annis bis binis regit hic, comitatur HELIAS ¹²⁾
 Pastor septennis, GISBERTO ¹³⁾ ac ipse resignat.
 Hoc quoque cedente, postquam sex prefuit annis,
 HUGO ¹⁴⁾ succedit dumtaxat et ipse triennis.
 ARNOLDUS ¹⁵⁾ de Erpsa cum nonis prefuit annis
- 40 Transfertur, pastor quoque fit tunc ipse Bone Spei.
 Interea duo succedunt, dantur quibus anni
 HERMANNO ¹⁶⁾ undeni, sed ZEGERO ¹⁷⁾ nisi semis
 Solibus undenis Bona Spes tunc detinuit quem
 Huc redit ARNOLDUS ¹⁸⁾ aliis quoque prefuit octo.
- 45 Lustro EGGERICUS ¹⁹⁾ cum prefuit ipse resignat.
 De Lira sequitur GERARDUS ²⁰⁾ qui quoque rexit
 Quatuor et denis cum semis et inde JOHANNES ²¹⁾
 Ternis cum denis et semis postea cessit
 Ac septem EGIDIUS ²²⁾ undenis bis quoque semis
- 50 Prefuit HENRICUS ²³⁾. Hinc de Wairloos GODEFRIDUS ²⁴⁾
 Octo bis denis WILHELMUS ²⁵⁾ post duodenis

¹²⁾ Abt Helias overleed op 24 december 1199. Vgl. R. VAN WAEFELGHEM, *loc. cit.*

¹³⁾ Abt Giselbert († 6 oktober 1205) zou kort voor zijn overlijden ontslag genomen hebben. Vgl. R. VAN WAEFELGHEM, *loc. cit.*

¹⁴⁾ Abt Hugo overleed op 7 januari 1208. Vgl. R. VAN WAEFELGHEM, *art. cit.*, blz. 20.

¹⁵⁾ Abt Arnold van Erps administreerde de Antwerpse St.-Michielsabdij van 1208 tot 1219 en vervolgens de abdij van Bonne-Espérance van 1221 tot 1224. en van 1229 tot 1238. Vgl. R. VAN WAEFELGHEM, *art. cit.*, blz. 20; E. BROUETTE, *Obituaire de l'abbaye de Bonne-Espérance de l'Ordre de Prémontré*, Leuven, 1964, blz. 7.

¹⁶⁾ Abt Herman overleed op 30 juni 1230. Vgl. R. VAN WAEFELGHEM, *loc. cit.*

¹⁷⁾ Abt Zeger van Balen overleed op 24 november 1230. Vgl. R. VAN WAEFELGHEM, *loc. cit.*

¹⁸⁾ Abt Arnold overleed waarschijnlijk op 9 januari 1240. R. VAN WAEFELGHEM, *loc. cit.* Het feit dat hij hier als abt van Bonne-Espérance vermeld wordt berust blijkbaar op een vergissing.

¹⁹⁾ Abt Eggerik overleed op 31 januari 1244. Vgl. R. VAN WAEFELGHEM, *loc. cit.*

²⁰⁾ Abt Gerard van Lier administreerde de abdij van 1244 tot 1258 en overleed op 16 juli (?) 1258. Vgl. R. VAN WAEFELGHEM, *loc. cit.*

²¹⁾ Abt Jan van Lier bestuurdde zijn abdij van 1258 tot 1271. Hij zou op 11 november 1271 overleden zijn. Vgl. R. VAN WAEFELGHEM, *art. cit.*, blz. 21.

²²⁾ Abt Gillis van Biervliet overleed op 16 juli 1286. Vgl. R. VAN WAEFELGHEM, *loc. cit.*

²³⁾ Abt Hendrik van Mechelen overleed op 6 oktober 1300, na een bestuursperiode van 22 jaren. Vgl. R. VAN WAEFELGHEM, *loc. cit.*

²⁴⁾ Abt Godfried van Waerloos overleed op 11 januari 1328. Vgl. R. VAN WAEFELGHEM, *loc. cit.*

²⁵⁾ Abt Willem Cabeliau, afkomstig van Brussel, administreerde de abdij van 1328 tot 1341 en overleed op 25 november 1341. Vgl. R. VAN WAEFELGHEM, *loc. cit.*

- Mensibus atque novem qui Cabbelliau vocitatur
 Limphia WILHELMUS ²⁶⁾ undenos durat in annos
 Denos et menses cum semis. Cerne Loys
 55 Tunc MARTINUM ²⁷⁾ in turno comitantem morte priores
 Post ter sex annos cum deno menseque semis
 Brulocht WILHELMUS ²⁸⁾ presedit mensibus octo
 Annis bisque novem. Pascit mox Breem PETRUS ²⁹⁾ ex tunc
 Bis denisque tribus quinis cum mensibus annis
 60 Teerlinck Zelandus est inde secutus OLOUDUS ³⁰⁾
 Auxit qui fratribus pastum, res, iura librosque.
 Hic ubi triginta simul octo rexerat annis
 Mensibus atque decem cedens in pace quievit.
 Subsequitur Fierkens notissimus ille JOHANNES ³¹⁾,
 65 Qui primus sacra redimivit tempora mitra
 Et vultus claustro dedit ipse novos fere toti,
 Nam templi bona pars, chorus edificatur ab illo,
 Et qua se reficit nunc conventus domus alta
 Et bibliotheca, qui libros indidit amplos,
 70 Prelustres Berschot edes et cetera rexit

²⁶⁾ Abt Willem Lymphiaes overleed op 2 oktober 1353. Vgl. R. VAN WAEFELGHEM, *loc. cit.*

²⁷⁾ Abt Martinus Loys overleed op 26 of 27 januari 1372. Vgl. R. VAN WAEFELGHEM, *loc. cit.*

²⁸⁾ Abt Willem Bruylocht (Brulocht) overleed op 30 oktober 1390. Vgl. R. VAN WAEFELGHEM, *loc. cit.*

²⁹⁾ Abt Pieter Breem overleed op 20 april 1413. Vgl. R. VAN WAEFELGHEM, *loc. cit.*

³⁰⁾ Abt Oloudus Terlinck (Teerlinck), afkomstig uit Zeeland, overleed op 6 september 1452. Vgl. R. VAN WAEFELGHEM, *loc. cit.*

³¹⁾ Abt Jan Fierkens administreerde de St.-Michielsabdij van 1452 tot aan zijn overlijden op 19 januari 1476. Vgl. R. VAN WAEFELGHEM, *loc. cit.* Tijdens zijn abbatiaat, in 1459, kregen de abten van Sint-Michiels het *jus pontificalium*. De belangrijkste gebeurtenissen uit zijn bestuursperiode worden ook meegedeeld in zijn grafscript :

Namque locum struxit pulchrum ad convivia fratrum

Desuper et fulta est bibliotheca libris

Praesulis atque domos aula exornavit, ubique

Perdita restituens, adjiciensque nova

Atque crucem mediam templi, partemque, chorumque

Perfecit, Berschot egregiamque domum

Auctaque jura suis, mitras, habitusque reliquit

Annis bis denis praefuit atque tribus...

Vgl. A. SANDERUS, *op. cit.*, blz. 17; *Acta sanctorum Junii*, I Antwerpen, 1695, blz. 952; C.L. HUGO, *op. cit.*, II, kol. 257; *Opschriften der abdy van S. Michiel (Verzameling der graf- en gedenkschriften van de Provincie Antwerpen*, dl IV), Antwerpen, 1859, blz. 78.

- Annis viginti cum binis menseque deno.
 Eligat ANDREAM ³²⁾ d'Achtenrijt concio fratrum,
 Cui mox bella movet antistes Sibiricensis
 Ecclesiamque sibi commendatam fore certat ³³⁾.
 75 Corripuere virum lites mala tempora rectum
 Egredur perdurat undenis mensibus anno
 Inde Robijns sequitur constanti mente JOHANNES ³⁴⁾
 Hunc anni menses septem tenuere regentem,
 Quem dum magna parat nimis atrox preripuit mors,
 80 Ast de commendis letum tulit ante triumphum.
 Hospicii rector Hospes venit inde JOHANNES ³⁵⁾
 Mensibus hic denis bis semis prefuit annis
 Marmore doxaleque chori sedilia ligno
 Constituit studeantque continuo duo fratres
 85 Mente tulit semper missas celebrare libenter
 Languens atque senex consultis fratribus egit,
 Ut videat qui se iuvet atque sequatur honore.
 Hic est Elsacker JACOBUS ³⁶⁾ modo iure gubernans
 Quem genuit tenet et locuples Antwerpia patrem,
 90 Mox prior ut moritur, huic cessit cura regendi.
 Quingenti mille fuerant annis minus uno

³²⁾ Abt Andreas van Aechtenrijt bestuurde de abdij van 1476 tot 1478. Hij overleed op 14 december 1478. Vgl. R. VAN WAEFELGHEM, *art. cit.*, blz. 21-22.

³³⁾ Op 11 februari 1477 werd Lucas de Tollentis († ca 1491), bisschop van Sebenico en apostolisch nuntius aan het Hof van Bourgondië, benoemd tot commende-abt van de St.-Michielsabdij te Antwerpen. Vgl. P.B. GAMS, *Series episcoporum Ecclesiae Catholicae*, Graz, 1957, blz. 419; A. ERENS, *Thierry van Tuldel et la commende en Brabant. 1470-1490*, in *An. Praem.*, I, 1925, blz. 338-342.

³⁴⁾ Abt Joannes Robyns administreerde de abdij van 1478 tot aan zijn overlijden op 17 juli 1486. Als jonge prelaat had hij af te rekenen met de commende. Vgl. R. VAN WAEFELGHEM, *art. cit.*, blz. 22.

³⁵⁾ Abt Joannes de Weerdt overleed op 18 mei 1499. Vgl. R. VAN WAEFELGHEM, *loc. cit.* De voornaamste feiten uit de jaren van zijn abtelijke administratie worden ook vermeld in het grafschrift :

Hospitis hic sita sunt venerabilis ossa Joannis,

Huic bene qui sacro praefuit hospitio,

En opus insigne statuit doxalis, et arte

Caelatas sedes indidit ipse choro.

Vgl. A. SANDERUS, *op. cit.*, blz. 17; *Acta sanctorum Junii*, I, Antwerpen, 1695, blz. 953; C.L. HUGO, *op. cit.*, II, kol. 259; *Opschriften der abdy van S. Michiel (Verzameling der graf- en gedenkschriften van de Provincie Antwerpen, dl IV)*, Antwerpen, 1859, blz. 78.

³⁶⁾ Vgl. nota 2.

Natalis Domini ter semis sol madiique
 Da Deus hic Jacobus superet virtute priores,
 Sit sospes letus, sit felix, sitque quietus.

De episcopo Brandenburgensi, loh. Bodeker († 1459).

Prof. Gabriel, director instituti Mediaevalis apud universitatem Notre Dame (Indiana, U.S.A.), die 10 decembris 1967, sexagesimum aetatis suae annum complevit. Hac occasione, nonnulli ex permultis discipulis, qui sub ductu clari professoris formationem suam scientificam nacti sunt, volumen ediderunt, sub inscriptione : *Studium Generale. Studies offered to Astrik L. Gabriel*. Edited by L.S. DOMONKOS and R.J. SCHNEIDER. Notre Dame, The Mediaeval Institute. University of Notre Dame. 1967. xxxi + 253 pp. Septem studia particularia hic iuncta eduntur. In fine, index habetur. In prologo, confecto a prof. Domonkos, textitur cursus vitae prof. Gabriel; sequitur deinde : A chronological bibliography of the Works of Dr. L. Gabriel (pp. xv-xxx); in qua bibliographia Analecta Praemonstratensia iteratis vicibus referuntur.

Septem studia hic collecta singula tractant de themate tangente vitam Universitatum Medii Aevi. In specie, praeter unam inquisitionem magis generalem : *The Unity of the Mediaeval intellectual Attitude*, curante prof. A. GENDREAU (pp. 55-107), agit DOMONKOS de fundatione Sigismundi apud universitatem de Obuda (Hungaria); quatuor professores prae oculis habent vitam universitariam Parisiensem; sex « pictures » seu repraesentationes desumptae e praeclaris manuscriptis; specialem nostram attentionem movit inquisitio confecta a J. JOHN, inscriptionem hanc habens : *The University Career of Bishop Stephen Bodeker (1384-1459) of Brandenburg with the Text of his Repetition on the Judge and his Conscience* (l.c., pp. 131-157).

Auctor huius inquisitionis in *Anal. Praem.*, XLII, 1966, edidit : *The Canons of Prémontré at the Mediaeval University of Vienna*. Insuper ipse prof. GABRIEL, scripserat in *Anal. Praem.*, XXXVI, 1960, pp. 5-15, de themate : *Les prémontrés dans les universités médiévales*. In quo articulo, p. 13 s.n. 12, referuntur opera manuscripta nota episcopi Praemonstratensis, Bodeker. E quo catalogo operum, conclusio patet, episcopum Bodeker sub varia ratione eminuisse, qua professorem et cultorem studiorum ecclesiasticorum.